

МОЛИТОВНИК МІЖ КЛАВІШАМИ БЕЗУ: До 80-річчя поета Петра Перебийноса

Поезія Петра Перебийноса – це дитинно-лагідне слово, виважене мудрістю. Це дивовижний синтез дитячої щирості душі і хліборобського ставлення до плекання літератури. Це невтомний пошук метафор вічної тяглості Всесвіту, якій протистоїть конечність буття людини, внаслідок чого чарівлива довершеність симфонії всього живого має дискретний характер. Не тільки кожної зокрема істоти, а усвідомлення дисгармонійності розвитку людської цивілізації. Звідси – спалахи межових осяянь як результат вдумливої споглядальності, поетика страждених доль тих, хто метою життя вбачає утвердження загальнолюдських цінностей.

Щемкі спогади до 90-ліття «Літературної України», головним редактором якої Петрові Мойсейовичу випало бути двічі, документально потверджують екзистенційний стан морального протистояння митця викликам часу. Як нащадок козацького роду, він мав сміливість виголосити з трибуни письменницького з'їзду: «Наша культура не має свого яскраво вираженого національного обличчя». Безперечно, поет усвідомлював можливі наслідки «крамольного пасажу» (втрату роботи, безгрошів'я), проте душа живе за найвищими законами – любові, внутрішньої свободи і справедливості. Стан беззбройності таланту, на мою думку, репрезентує поезія:

Стернею дні поранені.
Ах, конику! Заграй мені
На скрипочці зеленій.
Ти геній!

Та вже струна порвалася,
І свиснула крива коса
розгонисто, вогнисто...
Мій конику, пригнися!

А коник біля скритниці
кладе розбиту скрипочку
на свій зелений плащик
і плаче...

Елегійність письма Петра Перебийноса – це не плекання декадентських настроїв, його сум – від глибинного знання недосконалості людської природи, де виживання домінує над чистим горінням, і чаша терезів офірувань тяжка, а на поверхні життя пурхають легкодухі, користуючись енергією чужого горіння... Незважаючи на це, його поезія не втрачає молодого погляду і свіжості подиху. В арсеналі улюблених тропів митця епітет виконує функцію швидше психологічно-аксіологічну, ніж описову, тому «молодий» означає сповнений енергії, а «камінний» – це передусім закладений у підмурівок, чин якого – гідно тримати життєвий хрест. Тлумачення власного імені поета стає метафорою творчості як сенсу буття.

За традиційною силабо-тонічною версифікацією і ритмомелодичними моделями, що передають нерівний пульс ліричного героя, який будь-що прагне не виявити свого збентеження, оскільки звик стоїчно нести хрест випробувань і при цьому вдячно радіти кожному вияву людяності в людині, за ощадливістю слів – глибокий люблячий батьківський погляд і всезнаючий – дитячий, котрий пронизує тебе, мов на детекторі, і від якого здається, що в тобі бачать те, чого ти сам у собі не знаєш і не сподіваєшся... Ким мусив би стати...

Чи зраджує поетові філософська відстороненість – питання риторичне. За подихом його творів лунають голоси маршів і грозової сили, коли синівська любов і гідність роду розчахують серце з довірою до читача («Моє прізвище»).

Писати про найдорожчих – найважче. Та коли вони йдуть у засвіти, слово стає молитвою любові нерозривного зв'язку поколінь – «прадіда і правнука».

Тато хмурився зніміло,
був не майстер на слова.
Усміхався так несміло,
аж ламалася брова.

Та коли сміявся тато,
мама вишнею цвіла.
Усміхалась наша хата,
усміхалось півсела.

Тато був скупий на ласку,
цілуватись не умів.
Клав долоню, наче праску,
на чорнявих пустунів.

Тільки раз, коли в солдати
йшла під марші Слобода,
пригортав нас міцно тато,
і кололась борода.

Тато ніс у смертнім гулі
свій цілунок на вустах.
Обминали тата кулі
у постріляних житах.

Злива рейнського металу
тата вбити не змогла.
Смерть солдата наздогнала
на околиці села.

Голосила наша хата,
билась мати молода.
Цілував я вперше тата,

і кололась борода.

(«Портрет батька»)

Колючий світ війни болісно відлунює в образі батька. Ген повоєнного дитинства ретранслює і засторогу, і людяність, і совісливу покуту («У смертному кільці», «Покута серце коле», «Пасу гусей на вигоні»).

В. Базилевський зауважив, що поетична творчість – це «самооборона душі». Віра в силу слова стала духовним опертям для покоління шістдесятників. Спрагу свободи волевиявлення П. Перебийніс акумулює в «Автопортреті»: «Спресована віками / тісна моя тюрма», «Різцем себе до болю / по скроні я січу», що сприймається як славень найтяжчій боротьбі з собою.

Мотив майдану в художньому світі Петра Перебийноса з'явився ще в 1975 р. («Муж вельможно-історичний / на майдані щось гука...»), згодом, 1982 р., в поезії «Доля свище у вічі» наголос зміщено на аморфність натовпу: «На сліпому майдані / сучий син при коні / рекрутує продажні / голоси крикунів». Та найбільш вражає пророцтво майдану в поезіях «Б'ють по своїх» і «Пада грішна зола», написаних задовго до Революції гідності, де офірі синів-янголів протиставлено образ вати: «Лиховісна імла тліє жмутками вати», «Янголят і синів заметіль поглинає. Чую дзвони Різдва у високих розводах». Випадковим збігом таке всеохопне бачення не поясниш. Відомо: де філософія науки безсила, де спотикається кінь під політиком, поет стає пророком. Він чує серцем...

Та чи вміє наше суспільство ті пророцтва чути і робити висновки? Пригадалось, як працювала над повістю-казкою Віктора Близнеця «Земля Світлячків» (1979) і раптом усвідомила, що образи печерних істот, пожадливих і байдужих, які вийшли з-під землі й нищать усе живе на своєму шляху, чією жертвою стає маленький Чублик, – це ж застереження про руйнівну силу «чорного вогню» атомної енергії, це передчуття втрат дорогих серцю Світлячків... Не почули. Не читаємо чи не розкодували? Серед поезій П. Перебийноса 1977-78 рр. надібую межовий крик, інакше не назвеш:

Повік не замолити

цей біль несамовитий.

Летить зоря над нами

і сипле полянами...

Сумує кінострічка.

І тане біла свічка.

Ще кадри час не стер.

Монтаж триває. Ранок.

Сидить перед екраном

і плаче режисер.

Цей крик у пустелі тим страшніший, бо поет ніколи не дозволяє собі надриву. Він – як вічний хлібороб, що звіряє час за «пшеничним годинником». Такий не нарікає на свій хрест відповідальності, а мовчки наводить лад на ниві, навіть пропускає хвалька на косовиці – аби зігріти у долонях чуже гніздечко...

Та знову лунає пророцтво нових хвиль біженців у Європу внаслідок агресивної «допомоги» імперії двоголавих орлів у Сирії :

Чую кризь бетони

гомони столиць...
Але хто там стогне,
падаючи ниць?

Грають на барханах
промені жаскі.
Кров'ю набрякають
ранені піски.

Стогнемо у чарах
літнього тепла.
Спомини... Примара
з кігтями орла.

Афористичність поетичного висловлювання народжується немов на очах реципієнта, вражає простотою, якій передує розгорнута метафора буття: «Не можна зловити вогонь», «Не буває раю під крилом орла», «Солодко щебече золото оман», «Є пісня про волю, а волі нема».

Ставлення ліричного героя до світу проглядає звідусіль: на вербальному рівні, на рівні прозоро виписаних образів. Його лагідність – у зменшувально-пестливих суфіксах рідних овидів: вуличка «мозолястого асфальту», крилята бджоли-дзуминки, «вишневі корінці» рідної Слободи на Вінницькій Шаргородщині, де «ранить серп необережний / моя розсічена рука» і навіть паперових журавликів годують пестливими словами; воно у м'якій іронії словотвору («ясновельможні кавуни» і «сонечолі гарбузи» тощо). Художній світ поета немов зітканий зі світла і турботи («ноження точені, наче знаки оклику», «подих рути», «тепло світанкове», «розполохані сні» в косах, «достигла вишня» – то кохана).

Натомість людська цивілізація – це орда нищівників, жертвою яких стають дерева («За нас / померти ладна деревина. / Земля в могилу водночас / бере людину й домовину»), Дніпро («Славута каламутний вирує у ярмі», «топить небокрай за лісом димарів»), ген безпам'ятства «мовчки на поталу могили віддає». У дихотомії душа / бездуховність руйнівній сутності глобалізаційних урбаністичних процесів протиставлено сільське коріння («У селі найближче / до небес мені»), бо на батьківщині відмолоджено «росеніє» душа й «Поділля каменем наріжним над Бог-рікою залягло». Образки з воєнного лихоліття викликають асоціацію закладення саду: «В очах мені – як білий сад: / бинти, бинти, бинточки... / Лежить засмучений солдат / у білім сповиточку», «...боєць бійця / несе немов дитину» («Мить війни»), жахіття голодомору («Не родить земля») та репресій («Біля сонного під'їзду», «Зелений клин»), жертвності шістдесятників – «вогнекрилих Ікарів», які «на подвірі старому» хату за ріг піднімають – у такий спосіб метафора світосприйняття розбудовується вглиб історичної пам'яті.

Розкішна образність конденсує візуальні, тактильні, звукові характеристики, слугуючи пластичності образотворення, тонко й багатогранно відбиваючи психологічний стан світобачення ліричного героя: «Наче сива шабля, вигнувся Дніпро», час як «марево ропи», «Гріє книжечка шорстка, наче батькова долоня»,

«від обгортки повіва холодочок валідолу», «лихом вигнута веселка – мов залізна брама каземату», «І ридає бандура, наче бідна вдова».

Народжена шляхетним серцем, поезія бринить вишнево-бузковою мелодією між клавішами листя, де затишно бузковій царівні. Таке серце здатне відчувати біль іншої людини й перейматися трагічними суспільними метаморфозами, а його мелодія приречена, перефразовуючи автора, будити «тектонічні зрушення душі».

Антоніна Царук